

հայ մանուկին եւ պատանւոյն մտքին եւ սրտին զարգացումին նուիրուած է ողբերն եւ շատերը երախտագիտութեամբ անոր անունը կը յիշեն:

Օժտուած էր բնական եւ մտաւոր ձիրքերով: Սրտագրաւ՝ վարուելակերպին մէջ: Անուանի՝ գործնական կեանքի ատակութիւններով: Տիպար դաստիարակ: Հմուտ՝ զոյգ հայերէններու եւ գերմաներէնի, ֆրանսերէնի, անգլերէնի, յունարէնի, թրքերէնի, որոնցմէ շատերը մայրենի լեզուի պէս կը խօսէր, եւ լատիներէնի: Բուռն սիրով փարած էր Միաբանութեան, որ զինքը միշտ կարեւոր գործերու լծած է եւ նա իր վրայ դրուած յոյսերը արդարացուցած:

Անոր մահէն տարի մը ետքը (18 Դեկտ. 1942) Մխիթարեան Միաբանութիւնը կորսնցուց Հ. ՍՏԵՓԱՆՈՍ Վ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ (ծն. Այտըն, 19 Օգ. 1895, քահանայ ձեռնադրուած 2 Փետր. 1899), որ իր ամբողջ կեանքը Այտընի, Իզմիրի, Կ. Պոլսոյ, Քորֆուի, Կոկինիայի եւ Կավալայի մէջ ուսուցչութեամբ եւ ժողովրդապետութեամբ անցուցած է եւ շատերու արտասուքը սրբած ու սիրտը սիրփած:

Պարիսի մէջ 1941, Դեկտ. 31ին մեռած է նախկին Մխիթարեան Տ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ Վ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (ծն. Կուտինա, 23 Մարտ 1887 եւ քահանայ ձեռնադրուած Վիեննա, 19 Յունիս 1910), ուսուցիչ եւ «Հանդէս Ամսօրեայ» Ուսումնաթերթի խմբագիր, որ այնքան ատեն գրականութեան եւ բանասիրութեան համար բարունակ էր ծաղկաշատ ու պտղաշատ, որքան Մխիթարեան աւիշն ունէր: Բաժնուեցաւ Միաբանութենէն եւ սոյգ տեսակէտով մնաց անպտուղ: Անտե-

սելով անոր բաղմաթիւ ընտիր յողովները, յիշատակենք «Ազգային Մատենադարան»ներու շարքին մէջ ընդելուզած հատորները՝ «Բառաքնական դիտողութիւններ» (չորս հատոր, տպ. Վիեննա 1913, 1914, 1921 եւ 1923), «Դասական մանր բնագիրներ եւ ձեռագրական համեմատութիւններ» (երկու հատոր, 1913 եւ 1923), «Հայ գրչագիրները» (1924), «Յերոնիմեայ վասն ի քսան եւ յերկուս գիրս առ ի Հերբայեցուց զպատմութիւնս բաժանելոյ» (1920), «Յովհաննէս Բար-Շուշանի Հայոց Կաթողիկոսին գրած թուղթը» (1923), «Նիւթեր հայ Բառագրութեան» (1920), նաեւ՝ «Մատենագրութիւնք Եւթաղի. քննութիւն եւ բնագիր. յաւելուած Եւսերեսայ Կեսարացույ թուղթ առ Կարպիանոս» (1930): Ասոնց մեծագոյն մասը հեռաւոր պատրաստութիւնը կը կազմեն, «Դասական հայերէնի Բառարան»ին, որ սակայն անտիպ է, վասն զի դեռ չափազանց անկատար եւ մշակումի կարօտ: Նա ունի դեռ թարգմանութիւններ եւ բանաստեղծական կտորներ, որոնցմէ մաս մը տպուած եւ մաս մը անտիպ: Ծանօթ էր քանի մը լեզուի, իսկ դասական հայերէնի հմտութիւնը՝ արտակարգ: Բնաւորութեամբ՝ ազնիւ ու կարկեցող: Սիրան ու ձեռքը հոն էին, ուր կարիք կար:

Ո՞ր բնանկարը չունի շուք ու լոյս: Եւ Մխիթարեան Յարկը լուսաւորուեցաւ ու պայծառացաւ, երբ պատեւրագմի օրերուն իր արժանընտիր Գերայ. Առաջնորդը 13 Սեպտ. 1942ին Բարիկեան-Գովրիկեան Արքեպիսկոպոսներու գահը բարձրացաւ: Գեր. Հ. ՄԵՍՐՈՊ Վ. ՀԱՊՈՉԵԱՆԻ արքեպիսկոպոսական օծումը կատարուե-

ցաւ մեծահանդէս (հմմտ. «Հանդէս Ամսօրեայ», 1942, Թիւ 1—12):

Մխիթարի Տունը թէպէտ այս շրջաններուն տեսաւ տերեւաթափ աշուն եւ մերկ ձմեռ, սակայն վստահ ենք՝ պիտի բոլորէ ծաղկալից դարուն եւ պտղալից ամառ: Անոր անդամները իրենց Գեր. Աբրահամ ղեկավարութեամբ կրկին պիտի լծուին Աստուծոյ փառքին ու Ազգին օգտին համար արդիւնաւորուելու: Ուր կա՞մք կայ, կա՞յ եւ գործ եւ յաջողութիւն:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ

DR. MARCUS ANTONIUS VAN DEN OUDENRIJN O. Pr., Der Traktat Յողազս առաքինութեանց հոգւոյն, Von den Tugenden der Seele, ein armenisches Exzerpt aus der Prima Secundae der Summa Theologica des hl. Thomas von Aquin (1337), mit Einleitung, lateinischer Übersetzung und Glossar. Herausgegeben... 1942, Freiburg (Schweiz), էջ 154 (Վիեննա, Մխիթարեան տպարան):

Անժխտելի է թէ Արեւմտեան Եկեղեցին իր կրօնական եւ եկեղեցական հարուստ եւ բարձր գրականութեամբը հայ եկեղեցական խորհողութեան եւ մատենագրութեան վրայ զղալի ազդեցութիւն գործած է: Այդ տեղի ունեցած է անոր հայազգի եւ օտարալեզու առաքեալներու գործունէութեամբը եւ նշանաւոր գրողներու հոյակապ երկերովն ու ասոնց հայերէն թարգմանութեամբը: Այս պարագաները ցաւալիօրէն իրենց արժանիքին համեմատ լիապէս գնահատուած եւ ուսումնասիրութեան առարկայ եղած չեն: Սակայն ուրախ ենք որ վերջին տարիներու այս ուղղու-

թեամբ Dr. Marcus A. van den Oudenrijn ժրջան հայազգաբ բեղուն գործունէութիւն կը ցուցնէ:

Նա 1942ին տպագրութեամբ հայազգի եւ եւրոպացի բանասէրներու եւ աստուածաբաններու կը ներկայացնէ Ս. Թովմաս Ազուրնացիի «Յողազս առաքինութեանց հոգւոյն» գրութեան հայերէն թարգմանութիւնը: Հրատարակութիւնը կը կանխէ բաւական ընդարձակ ներածութիւն մը (էջ 5—26), ուր նկատողութեան կ'առնուին թարգմանիչին անձնաւորութիւնը, անոր ըրած թարգմանութեան արժէքը եւ այն ձեռագիրը, որոնք վրայէն հրատարակութիւնն եղած է ու համեմատութեան առնուած գրչագիրները:

Թ. Ազուրնացիին այս գործին թարգմանիչն է Յակոբ Գոնեցի, որ Բարթոլոմէոս Եպիսկոպոսին աշակերտած է, Միաբանող Եղբայրներու անդրանիկ անդամներէն եղած եւ թարգմանչական գործունէութեամբ հռչակուած ու նոյն իսկ թարգման յորջորջուած: Անոր այս թարգմանութիւնը կարելի է ընդհանուր առումով յաջող եւ իմաստին համեմատ համարիլ: Հակիրճ ու պայծառ: Նաեւ խոյս տրուած է արեւմտեան արուեստական այն բացատրութիւններէն, որոնք հայկական սովորական բառագիտութենէ շատ տարբեր են:

Հրատարակութեան առնուած բնագիրը Բերլինի կայսերական Մատենադարանին մէջ պահուած է¹: Գրիչն է «Ճրա Դօմինիկոս», որ ղժբախտաբար բաւական սխալներ — մասնաւորապէս լեզուական — ունի եւ ասոնք բովանդակութեան իմաստը երբեմն կը խանդարեն ու կը մթաղեն: Հրատարակչին ծանօթ եղած է Ձեռագիր մըն ալ՝ Սեւանի մէջ² գրուած 1389ին — որմէ պարագաներու բերումովը բացարձակապէս օգտուիլ չէ կրցած: Համեմատութեան համար աչքին առջեւ ունեցած է Տիւրինիէնի համալսարանի «Ma XIII 57» Ձեռագրին լուսանկարը³ եւ

¹ Karamianz Dr. M., Die Handschriften-Verzeichnisse der Königl. Bibliothek zu Berlin, 10. Bd.: Armenische Handschriften, Berlin 1888, էջ 56—58, Թ. 74:

² Մառ Ն., Յուլիան համառօտ ձեռագրաց վանուց Սեւանայ, Մոսկուա, 1888, էջ 79:

³ Finck und Gjandschejian, Syst. alphab. Hauptkatalog der König. Universität zu Tübingen, էջ 79, Թ. 57:

Վիեննայի Շոտտէնի Բենեդիկտեան կրօնա-
 ւորներու Մատենադարանին Թ. 52 H. 15 Ձե-
 ոագիրը⁴, բայց շատ հարեւանցիօրէն: Այս
 Ձեռագիրը տպագրուածին հետ համեմատե-
 լու համար սոյն Հաստատութեան Գերպ.
 Արքահայրը — խնդրանքիս վրայ — տրամա-
 դրութեանս տակ զենլ հաճեցաւ՝ աղիւօրէն:
 Համեմատութիւնները ցուցուցին թէ կ'ար-
 ժէր համեմատութեան համար աւելի խնա-
 մով նկատողութեան առնուլ: — Հրատա-
 րակչին այդ ընելու կամքը պահպած չէ —
 բայց պարագաները չեն ներած⁵:

Իբրեւ նմոյշ հոս քանի մը էջի համեմա-
 տութիւններ յառաջ կը բերենք:

Էջ	տող	տպ.	Ձեռ.
28	4	հոգոյն	հոգւոյն (միշտ «ւ», որդւոյն)
	5	ի յառաջեղելոյ	ի յառաջեղելոյ
	9	բարուական	բարոյական (միշտ)
	11	զեղեցկութիւնն որք են նմանք սո- ցին	և. զեղեցկութիւնք և. նմանք սոցին
	11	և. առողջութիւն	իսկ առողջութիւն
	13	բարիօք	բարեօք
	13	և. թէպէտ	արդ թէպէտ
	15	ի բաց բառնի	ի բաց բառնին
	20	եզրակացութեանց, խոհեմութիւնն	եզրակացութեանց: Իսկ խոհեմու- թիւն
	25	զգործ նորին	զգործ նորա
	26	վասն այն	վասն այնորիկ
	27—28	ներգործութիւնք ցին	ներգործութիւնք նորա
	30	5—6	և. արհեստն Այլ արհեստն
		13—14	խոհեմութիւն, ար- զարութիւն ողջա- խոհութիւն և. ա- րիութիւն
			խոհեմութիւն և. ող- ջախոհութիւն և. արզարութիւն

Էջ	տող	տպ.	Ձեռ.
	25	փոփոխ	փոփոխին
	26	նոյթք	նիւթք
	27	դուռն մնաց	մնաց դուռն
32	1	ընտրել զայն որ ըն- տրելի է	ընտրել զայն, զոր սիրելոյ է
	2	ողջախոհութեանն է ոչ յաղթել	ողջախոհութիւն է ոչ յաղթել
	5	ի կիրաննիսն	ի կեր առնելիս
	8	տկարութիւնն	բարկութիւն
	9	ընդդէմ տկարութեան	(պարզապէս) բար- կութեան
	12—13	զմիենոյն վարձա- տրելի	զնոյն և. զմի վար- ձատրելի
	13	ընտրէ թէ զի՞նչ	ընտրէ զի՞նչ
	22	ուղիղ բան առնե- լեացն	ուղիղ առնելեաց (չունի՝ բան)
34	1	բարեաց և. չարեաց	չարեաց և. բարեաց
	8	բստ այնմ	բստ այսմ
	10	ի խորհրդականու- թիւն	ի խորհրդական ու- նակութիւն
	11	օրինացն	օրինականացն
	12	հասարակ	հասարակաց
	16	Մակրօրիոս	Մաքրօրիոս
	17	ի շրջահասցութիւն	շրջահասցութիւն
	19	և. են չ(ա)րք	որ և. են չարք:

Դիտ. Van den Oudenrijnի այս հրատա-
 րակութիւնն ու ներածութիւնը զնահատանքի
 արժանի են և. այն զրեթէ ամէն տեսակէ-
 տով: Անոր հմտութիւնն ու փութաջանու-
 թիւնը յոյս կը ներշնչեն նորանոր նուաճում-
 ներու և. արդիւնալից դործունէութեան:

Հ. Հ. ՈՍԿԱՆ

⁴ Տաշեան Հ. Յ., Յուլիան հայ. Ձեռագրաց կայս.
 Մատենադարանին Ի Վիեննա 1891, էջ 41. հմմտ. նաև
 Dr. Hübl Albertus, Catalogus codicum manuscrip-
 torum, qui in bibliotheca monasterii B. M. V. ad
 Scotos Vindobonae servantur, Vindobonae 1899,
 էջ 517—518:

⁵ Ազունայի «Յաղագս առաքինութեանց հոգ-
 ւոյն» կը գտնուի նմանապէս Ձմմտո. Ձեռագիրը
 գրուած է Տաթևի մէջ, հաւանականաբար ԺԷ. դա-
 րուն և. այնպէս կը թուի թէ՛ ընտիր օրինակ ըլլայ
 (Բէչիշեան Հ. Մ., Յուլիան հայերէն Ձեռագրաց Մա-
 տենադարանին Ձմմտոու, Վանուց վերափոխման Ս.
 Առաւածածնի, Թ. 387, էջ 1230, անտիպ):

